

ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РЕГУЛЯТИВНА ТА ОХОРОННА ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА

Андрій В.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Чернігівського державного інституту
права соціальних технологій та права*

В недостатньо дослідженій галузі трудового права досліджена та уточнена сутність і особливості регулятивної та охоронної функції трудового права.

Ключові слова: регулятивна функція, охоронна функція, трудове право.

В недостаточно исследованной области трудового права исследована и уточнена сущность и особенности регулятивной и охранительной функции трудового права.

Ключевые слова: регулятивная функция, охранительная функция, трудовое право.

In not enough investigated area of the labour right the essence and features regulatory and guarding function of the labour right is investigated and specified.

Key words: regulatory function, guarding function, the labour right.

В науці трудового права уже давно триває дискусія щодо кількості і змісту функцій цієї галузі національного права [1-5] та ін. Негативним наслідком такої тривалої дискусії є невизначеність цих функцій у Кодексі законів про працю України [6], що безпосередньо відбивається на якості й ефективності регулювання трудових відносин. Метою цієї статті є уточнення сутності та особливостей регулятивної та охоронної функції трудового права. Загалом, під функціями трудового права ми розуміємо основні напрямки впливу трудового права і трудового законодавства на поведінку учасників суспільно-трудова відносин.

Право або національна система права є найважливішою формою реалізації функцій держави. У юридичній літературі поняття форми здійснення функцій держави розглядається у двох аспектах. Як специфічний вид діяльності основних ланок держави: законодавча, управлінська, судова, контрольно-наглядова форми; як однорідна за своїми зовнішніми ознаками (характером і юридичними наслідками) діяльність її органів, за допомогою якої здійснюються функції держави: правова і фактична (організаційна) форми [7, с.41]. Правова форма пов'язана з виданням нормативних, індивідуальних та інших юридичних актів і поділяється на правотворчу та правозастосовчу (оперативно-виконавчу і правоохоронну). Організаційні форми здійснення функцій держави – це також однорідні за своїми зовнішніми ознаками різновиди її діяльності, що не тягнуть правових наслідків.

Виділяють: організаційно-регламентуючу, організаційно-господарську та організаційно-ідеологічну форми [8, с.74-78]. Таким чином, існують дві форми реалізації управлінської і соціальної функцій держави: правова та організаційна. Правові форми реалізації функцій держави потрібні для проведення заходів, які вимагають участі всього населення або більшої його частини. У цих випадках у формі закону чи іншого нормативно-правового акту держава надає своїй волі загальнооб'язкове значення і доводить цю волю до усіх зацікавлених осіб та усього суспільства. Держава прагне реалізувати свою волю в конкретних правовідносинах. Звідси, весь механізм правового регулювання виступає формою реалізації функцій держави. До не правових форм здійснення функцій держави відноситься контрольна, ідеологічна, виховна, інформаційно-технічна та інші види державної діяльності, які використовуються державою в процесі управління суспільством. Причому усі ці види державної діяльності здебільшого передбачені нормами права. Це говорить про те, що правові форми реалізації функцій держави відіграють більш важливу роль, ніж неправові. Це пов'язано з тим, що в правовій, демократичній, соціальній державі панує саме право, що й передбачає саме правову форму організації діяльності публічно-політичної влади та її взаємовідносин з індивідами як суб'єктами права.

Виступаючи окремою складовою національної системи права трудове право має усі функції, які прита-

манні більш загальному соціально-юридичному явищу: і регулятивну, і охоронну, і ідеологічну, і економічну, і екологічну, і виховну. Однак поряд із загальними особливостями, притаманними національній системі права, галузь трудового права характеризується й специфічними функціями, які обумовлюються предметом, принципами і методом правового регулювання трудових та безпосередньо пов'язаних з ними відносин. Ми говоримо про захисну і виробничу функції трудового права. Саме захисна і виробнича функції трудового права забезпечують баланс інтересів та потреб основних суб'єктів трудового права та трудових правовідносин – працівника і роботодавця.

Беручи до уваги те, що захисна і виробнича функції трудового права досить детально проаналізовані спеціальною літературою, у цій статті ми хочемо привернути увагу саме до особливостей регулятивної і охоронної функцій трудового права. Вони представляють інтерес у тому плані, що прямо пов'язані з правомірною і протиправною поведінкою суб'єктів трудового права. Регулятивна функція спрямована на закріплення трудових прав і свобод учасників трудових відносин та визначення механізму їх правового захисту. Таким чином суспільно-трудова відносина вводяться в певні рамки. Регулятивна функція трудового права здійснюється на основі правових заходів і дозволів. Водночас завданням охоронної функції трудового права є здійснення впливу на трудові та тісно пов'язані з ним відносина шляхом поступового витискування тих явищ, які є небажаними для переважної більшості суб'єктів трудового права, держави та суспільства. Ця функція здійснюється заради охорони працівника, роботодавця та інших суб'єктів трудового права з допомогою встановлених заборон та негативних наслідків порушень, шляхів виконання прийнятих щодо правопорушників рішень. На наш погляд, слід звернути увагу на дещо умовний характер поділу

кцій трудового права на регулятивну і правоохоронну. Обидві функції є проявом однієї властивості трудового права – бути регулятором суспільно-трудова відносин, адже й при здійсненні охоронної функції трудові відносина теж регулюються. В обох випадках йдеться про перетворення нормативності права на урегульованість суспільно-трудова відносин. Різниця лишаються тільки завдання, які виконуються при здійсненні регулятивної і правоохоронної функцій. Здатність трудового права бути регулятором трудових відносин – головна його корисна властивість. Саме через наявність цієї властивості трудове право має величезну інструментальну цінність – воно є необхідним і корисним для суспільства феноменом, важливою складовою нормативної основи його життя.

У юридичній літературі загальновизнаною є точка зору про те, що регулятивна і охоронна функції спираються на авторитеті держави та базується на державному примусі. Державний авторитет у багатьох випадках забезпечується саме примусовими заходами щодо тих, хто не бажає підкорюватися цьому авторитету. У свою чергу, примусові заходи стали б просто непотрібними, якщо не виникло потреби в захисті державного

авторитету. Звідси, на відміну від економічної, виховної, політичної функцій, регулятивна і охоронна функції є власне юридичними. Необхідність існування права як соціального явища якраз і полягає в необхідності здійснення ним цих функцій. Кожна з цих функцій має свої безпосередні форми реалізації. С.С. Алексєєв пише, що відмінність між цими функціями є настільки істотною, що це безпосередньо впливає на техніко-юридичний зміст права, його внутрішню побудову, визначає важливі моменти його структури. Регулятивна (статична і динамічна) і охоронна функції здійснюються за допомогою своїх юридичних механізмів, свого юридичного інструментарію – різними за властивостями норм, типів правовідносин, їм відповідають якісно різні пласти правової матерії, що охоплюють усі галузі права [9, с.194-195]. В.І. Щербина вказує, що регулятивний вплив все ж не слід ототожнювати з усім процесом правового регулювання. Регулятивна функція характеризує лише певну його сторону, а саме – регламентуючу. Регулятивний вплив – це складова частина правового регулювання. Він пов'язаний з координуванням суспільних відносин, встановленням позитивних правил поведінки, добровільним і свідомим виконанням цих правил. Основний метод здійснення цієї функції – дозвіл, покладання активних прав і обов'язків. Виявити специфіку здійснення регулятивної функції можна й іншим шляхом: залежно від характеру нормативних приписів, тобто за допомогою аналізу зобов'язуючих, уповноважуючих, дозволяючих, рекомендаційних та інших норм.

Не викликає сумніву, що регулятивна і охоронна функції трудового права відрізняються за своїми завданнями й змістом одна від одної. Головне завдання регулятивної функції – впорядковувати, в регулювати трудові та тісно пов'язані з ними відносина; завдання ж охоронної функції – не допустити перешкод в реалізації суб'єктами трудового права своїх прав, свобод та законних інтересів, у виконанні ними своїх обов'язків. Єдність і подібність цих функцій полягає в тому, що обидві походять від функцій сучасної цивілізованої держави і покликані так регулювати суспільно-трудова відносина, щоб були задоволені інтереси і потреби усіх, хто бере участь у їх виникненні, розвитку та припиненні. Ось чому ми погоджуємося з Т.М. Радько в тому, що в нерозривному зв'язку з регулятивною функцією знаходиться охоронна функція права. Для неї характерні специфічні методи, які полягають у забороні певної поведінки, застосування санкцій, заходів примусу в разі вчинення правопорушень. Основний метод здійснення цього типу правового регулювання – не дозвіл, а встановлення заборон, санкцій і охоронних правовідносин. Разом з тим не треба розуміти охоронну функцію дуже вузько, зокрема, вважати, що вона виявляється лише тоді, коли вчинюються правопорушення. За цих обставин повинні виникати охоронні правовідносина, які не вичерпують усіх форм здійснення охоронної функції. До того ж призначення охоронної функції права саме і полягає в запобіганні порушень норм права. Для досягнення цієї мети використовують заборони вчиняти дії, які порушують права суб'єктів, визначення охоронних юридичних

фактів (формулювання складів правопорушень), встановлення санкцій. Охоронна функція трудового права є реалізацією охоронного призначення права в цілому і її не можна зводити до будь-якої однієї, окремої форми реалізації. Завдання охорони, що здійснюється правом, вирішується такими прийомами: а) встановленням санкцій (державно-правових наслідків) за посягання на суспільні відносини, які охороняються; б) встановленням заборон скоювати дії, які суперечать особистим чи колективним інтересам; в) визначенням (формулюванням складів) юридичних фактів, які є підставою притягнення суб'єктів до юридичної відповідальності; г) встановленням конкретного правового зв'язку між суб'єктами права з метою реалізації юридичної відповідальності (охоронні правовідносини).

Охоронна функція виділяє право з інших систем соціальної регуляції, оскільки вона, як правило, здійснюється органами держави, що ухвалюють індивідуальні владні рішення, виконання яких гарантовано державним примусом. Вона характеризує право як особливий спосіб впливу на поведінку людей, що виражається у впливі на їх волю загрозою санкцій, встановленням заборон і реалізацією юридичної відповідальності; є інформатором для суб'єктів суспільних відносин проте, які соціальні цінності взяті під охорону державою за допомогою правових приписів; є показником політичного і культурного рівня суспільства, гуманізму права. Характерні риси охоронної функції права простежуються більш чітко, якщо її порівняти із правоохоронною діяльністю держави. Загальне призначення останньої зводиться до того, щоб забезпечити неухильне виконання суб'єктами права вимог закону, тобто забезпечити режим законності. Досягається це виявленням правопорушень, їх розслідуванням, притягненням до відповідальності винних осіб. Таким чином, якщо охоронна функція права – це саме вплив права, то правоохоронна діяльність держави є матеріальною гарантією дотримання вимог права, оскільки це діяльність спеціальних установ (МВС, прокуратури, суду) з охорони права, дія не самого права, а зовнішнього відносно нього чинника. Крім того, охоронна функція направлена на охорону суспільних відносин, а правоохоронна діяльність – на охорону самого права. Як бачимо, для взаємодії регулятивної і охоронної функцій трудового права, характерною є саме форма поєднання протилежностей. І хоча вони різні за соціальним призначенням, але не можуть існувати одна без одної. Єдність протилежностей цих функцій є специфічним різновидом взаємозв'язку, що випливає з внутрішньої природи трудового права як регулятора суспільно-трудова відносин. Взаємодія регулятивної і охоронної функцій трудового права направлена на підвищення його соціальної активності, на творче поєднання протилежностей впливу. Пізнання протилежних сторін у функціях трудового права призводить до більш ефективного використання кожної із функцій, тобто вдосконалення правового регулювання і підвищення дієвості охоронного механізму [10, с.37].

Дослідження змісту регулятивної і охоронної функцій трудового права, розподіл правової діяльності учасників трудових відносин на правомірну і протиправну, з'ясування того, що засоби захисту трудових прав працівників можуть мати як позитивний, так і негативний характер дозволяє зробити декілька теоретично-методологічних висновків щодо взаємодії названих соціально-юридичних явищ. Усі ці явища з певною долею умовності можна поєднати в два юридичних механізми. З одного боку, регулятивна функція трудового права та правомірне поведінка учасників трудових відносин, з іншого – охоронна функція, протиправна поведінка та позитивні і негативні правозахисні засоби. Регулятивна функція трудового права здебільшого стосується правомірної поведінки учасників трудових відносин. Визначаючи права, свободи та обов'язки суб'єктів трудового права, регулюючи порядок виникнення, розвитку та припинення трудових відносин, означена функція розрахована на правомірну поведінку учасників останніх. „Правомірне поведінка – це слідування праву з метою досягнення соціально-корисного результату, невідповідність поведінки приписам норм права, тобто суб'єктивним правам і суб'єктивним юридичним обов'язкам, виникаючим на їх підставі” [11, с.340]. Якщо трудові права, свободи та обов'язки визначаються за допомогою регулятивної функції, то форми і засоби їх захисту – сфера охоронної функції трудового права. Саме тут спостерігається тісна взаємодія регулятивної і охоронної функцій трудового права. Завдання регулятивної функції трудового права полягає у визначенні прав, свобод та обов'язків учасників трудових відносин, а охоронної – забезпечити їх реалізацію, виконання. Реалізація прав, свобод та виконання обов'язків учасників трудових відносин забезпечується двома основними шляхами. Шляхом визначення відповідних засобів у нормативних приписах і шляхом застосування цих засобів у випадку порушення порядку реалізації прав та свобод суб'єктів трудового права або порядку невиконання останніми своїх обов'язків. У першому випадку засоби мають позитивний характер, бо вони впливають на волю і поведінку учасників трудових відносин не шляхом безпосереднього застосування, а шляхом застереження їх від протиправної поведінки. Ця група засобів захисту трудових прав працівників пов'язана не з протиправною, а з правомірною поведінкою суб'єктів трудового права, бо вони діють лише в межах правомірної поведінки останніх, до факту порушення ними нормативних приписів. Інша група правозахисних засобів застосовується лише за наявності факту правопорушення, вона спрямована на особу правопорушника з тим, щоб соціально-правовий статус останнього, в зв'язку з такою протиправною поведінкою, не лише зазнав наслідків негативного характеру, але й виправив свою поведінку на правомірну і тим самим забезпечив подальший розвиток ним же порушених трудових правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трудове право України / за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Ін Юре, 2003. – 536с.
2. Венедиктов В. С. Трудовое право Украины / В. С.. Венедиктов – Х. : Консум, 2004. – 302 с.
3. Трудовое право : Учебник / под ред. О. В. Смирнова. – М. : Проспект, 2003. – 528 с.
4. Прокопенко В. І. Трудове право України : Підручник / В. І. Прокопенко. – Х. : Консум, 1998. – 480 с.
5. Трудове право України : Підручник / за заг. ред. Н. М. Хуторян. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 608 с.
6. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375
7. Петражицкий Л. И. Теория права и государства / Л. И. Петражицкий. – СПб.: Лексикон, 2000. – 608 с.
8. Литвин В. В. Державне регулювання економіки України в умовах соціально-економічної трансформації: дис... канд. юрид. наук / Литвин В. В. – Донецьк, 1999. – 205с.
9. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2-х т. / С. С. Алексеев. – Т. 2. – М. : Юрид. лит., 1982. – 359 с.
10. Радько Т. М. Методологические вопросы познания функций права: Материалы к мыслям / Т. М. Радько. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1974. – 152 с.
11. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник / С. А. Комаров. – М. : Юрист, 1998. – 416 с.